

ZUZANNA SALA (ORCID: 0000-0002-9083-6148)

ŁUKASZ ŻUREK (ORCID: 0000-0003-0000-9278)

Zapełnianie obszarów niewiedzy

Artykuł wstępny do numeru tematycznego czasopisma *Praktyka Teoretyczna* zatytułowanego „Obszary niewiedzy. Lewicowa krytyka literacka”, dotyczącego debat i najważniejszych figur krytyki literackiej polskiego międzywojnia.

Słowa kluczowe: lewicowa krytyka literacka, dwudziestolecie międzywojenne, Andrzej Stawar, Antonina Sokolicz, Walentin Wołoszynow

Dlaczego warto dziś – w niemal stuletniej retrospektywie – badać lewicową krytykę literacką dwudziestolecia międzywojennego? Dlaczego warto poświęcać uwagę hermetycznym sporom oraz wewnętrznym tarciom w jej obrębie? Chociażby dlatego, że krajowa społeczność literaturoznawców współdzieli pewien zasób przekonań o tym, co pisano w czasopiśmie literackich prezentujących spektrum ówczesnych stanowisk ideologicznych lewicy, ale nie podejmuje się projektów jego komplikowania czy poszerzania. Zgodnie z obowiązującą dokśa wiadomo bowiem, że w recenzjach, tekstach publicystycznych bądź szkicach interpretacyjnych publikowanych na łamach między innymi *Miesięcznika Literackiego*, *Dźwigni*, *Lewara*, *Sygnatów*, *Nowej Kultury*, *Naszego Wyrazu* czy *Lewego Toru* badacz odnajdzie jedynie potwierdzenie już wcześniej podzielanych opinii o sekciarstwie, partyjniactwie, wulgarnym socjologizmie czy o przedwojennej lewicowej krytyce jako maszynie do przygotowywania ideologicznego gruntu pod powojenną hegemonię kulturalno-polityczną komunizmu. Innymi słowy, sądzimy, że wiemy sporo o lewicowej krytyce dwudziestolecia, a wiemy dlatego, że sądzimy, iż nie warto po nią sięgać, bo nie znajdziemy w niej niczego interesującego.

Nie trzeba odrzucać z góry żadnego z zarzutów wysuwanych pod adresem przedwojennej lewicowej krytyki literackiej, aby zauważyć, że są one tak naprawdę usprawiedliwieniem dla niezajmowania się nią naukowo.

Nie trzeba odrzucać z góry żadnego z zarzutów wysuwanych pod adresem przedwojennej lewicowej krytyki literackiej, aby zauważyć, że są one tak naprawdę usprawiedliwieniem dla niezajmowania się nią naukowo. O tym, że lewica krytycznoliteracka czasów II Rzeczypospolitej stanowi złożony i potencjalnie bardzo ciekawy materiał badawczy, dobitnie zaświadczały artykuły prezentowane w najnowszym numerze *Praktyki Teoretycznej*.

We wszystkich artykułach mamy do czynienia ze świadomym sięgnięciem po tę tradycję intelektualną, która stawiała sobie za cel zdefiniowanie kategorii tak kluczowych dla lewicowej refleksji nad kulturą, jak: awangarda, edukacja partycypacyjna, egalitaryzm, socjologizm czy sztuka interwencyjna, ludowa i robotnicza. Prezentowane artykuły są również (częstkowymi) próbami wpisania w kontekst i uhistorycznienia współczesnych dyskusji o zaangażowaniu czy autonomii dzieła literackiego. Niemniej ważną motywacją dla autorów i autorek tych artykułów była także sama chęć zwrócenia uwagi na materiał badawczy, który jest współcześnie ignorowany. Ten wyjściowy sprzeciw wobec chętnie i bezrefleksyjnie powielanych tez o prostactwie przedwojennej lewicowej krytyki finalnie zaowocował tekstami poszerzającymi wiedzę o wspomnianym okresie i rozmontowującymi uproszczenia funkcjonujące w literaturze przedmiotu. Tym samym zadanie, którego podjęli się autorzy i autorki niniejszego numeru, nie daje się sprowadzić ani do specjalistycznego zbioru ciekawostek, ani do relacji z kwerend archiwalnych.

Paweł Rams, przyglądając się najbardziej wpływowym figurom krytyki literackiej tego okresu – Stanisławowi Baczyńskiemu, Ignacemu Fikowi oraz Andrzejowi Stawarowi – a także aktualizując część dyskusji za pomocą teoretycznych narzędzi dostarczanych przez Pierre’a Bourdieu, zadaje pytanie o możliwość uspołecznienia literatury. Nie rezygnuje jednocześnie z portretowania złożoności tego zagadnienia. Autor wskazuje, że pytanie o uspołecznienie ma dla Baczyńskiego, Fika i Stawara sens jedynie na przecięciu krytyki literackiej, socjologii literatury oraz postulatów dotyczących polityki kulturalnej i edukacyjnej. Magda Nabałek podobne dyskusje analizuje w przestrzeni artystycznych praktyk teatralnych i towarzyszących im programowych deklaracji. Pozwala to badaczce postawić tezę sytuującą się w kontrze do dotychczasowego konsensusu teatrologicznego: awangardowe praktyki dramatyczne dwudziestolecia bynajmniej nie stanowią alternatywnej linii wobec rozwijających się w tym samym czasie gatunków egalitaryzujących teatr (cyrku, kabaretu, szopki, wodewilu, różnego rodzaju praktyk ulicznych, widowisk masowych). W podobnej kontrze do upraszczających kategoryzacji (partyjniactwa, wulgarne socjologizmu i negatywnie rozumianego idealizmu) ustawia się także opisująca działalność Antoniny Sokolich Karolina Kulpa. W artykule „«Ot, utopie, bajki». Sokolichczyzna wobec międzywojennej polityki kulturalnej” podejmuje się ona opisanie dynamiki między działaniami edukacyjno-aktywizacyjnymi a artystycznymi dyskusjami programowymi.

Szczegółne zadanie polemiki z szeroko współdzielonym zestawem przekonań o dyskusjach programowych dwudziestolecia wzięła na siebie także Katarzyna Trzeciak, udowadniając niejednoznaczny stosunek lewicowej krytyki do kategorii awangardy. Poprzez analizę artykułów i polemik publikowanych na łamach lwowskich *Sygnatów* autorka wskazała na intelektualny projekt „marksistowskiego formalizmu”, świadomie pomijany w powojennej polityce kulturalnej. Niejako na uboczu tych specyficznych dla lewicowej krytyki literackiej dwudziestolecia rozważań sytuują się artykuły Dezyderego Barłowskiego oraz Weroniki Szulik. Analiza sporów, jakie wywoływały tzw. powieści nacjonalistyczne w obrębie krytyki literackiej, pozwala Barłowskiemu uwypuklić ideologiczne stawki tych dzieł: od konserwatywnej wizji narodu po narracje naturalizujące strukturę klasową w państwie. Z kolei Weronika Szulik skupia uwagę na mało znanym epizodzie działalności twórczej Romana Jaworskiego, czyli jego współpracy jako recenzenta literackiego i teatralnego z czasopismem *Robotnik*, szczegółowo rekonstruując to, jak publikowane

Awangardowe praktyki dramatyczne dwudziestolecia bynajmniej nie stanowią alternatywnej linii wobec rozwijających się w tym samym czasie gatunków egalitaryzujących teatr (cyrku, kabaretu, szopki, wodewilu, różnego rodzaju praktyk ulicznych, widowisk masowych).

na łamach tego periodyku teksty wpisywały się w autorski projekt poszukiwania własnego miejsca na mapie ideologicznej II Rzeczypospolitej.

Osobne miejsce w numerze zajmuje fragment *Marksizmu i filozofii języka* Walentina Wołoszynowa w przekładzie Andrzeja Frączystego, któremu towarzyszy obszerny komentarz tłumacza sytuujący przekład w macierzystym kontekście intelektualnym (między innymi marryzm, psychologia Lwa Wygotskiego) oraz w całości słynnej rozprawy rosyjskiego krytyka. Praca Wołoszynowa najprawdopodobniej nie była znana polskiej lewicy krytycznoliterackiej lat trzydziestych, miała ona jednak niebagatelne znaczenie dla rozwoju powojennej refleksji z pogranicza marksizmu, literaturoznawstwa i kulturoznawstwa (Williams 1977). Publikacja przekładu z jednej strony wskazuje więc na to, czego brakowało w lewicowych sporach krytycznoliterackich epoki (pogłębionej, nieuprzedzonej refleksji nad językiem), z drugiej – sugeruje alternatywną, niepodjętą w latach trzydziestych drogę rozwoju krytyki literackiej inspirowanej marksizmem.

Numer zamyka dział „Archiwalia” – jak sądzimy, szczególnie ważny dla dalszych prac nad odkrywaniem lewicowej krytyki literackiej dwudziestolecia międzywojennego i jej wnikliwym, nieuprzedzającym badaniem. Na tę część składają się dwa opracowane i opatrzone wstępami teksty: poufny raport Ministerstwa Spraw Wewnętrznych „Lewica literacka w Polsce” datowany na 27 maja 1936 roku oraz „Bibliografia zawartości pism *Dźwignia* (1927–1928) i *Miesięcznik Literacki* (1929–1931)”. To pierwsze źródło, wraz ze szczegółowo zarysowanym przez Wojciecha Goslara, Piotra Grudkę i Eryka Krasuckiego kontekstem historyczno-politycznym dotyczącym Frontu Ludowego, naświetla perspektywę władz państwowych na rozwijające się w życiu literackim radykalne ruchy lewicowe. Drugi z tekstów to opracowana przez Jadwigę Czachowską, nigdy niepublikowana – najprawdopodobniej, jak przekonuje w komentarzu do tekstu Łukasz Żurek, ze względu na ograniczenia cenzury – bibliografia dwóch ważnych czasopism „postępowych”: *Dźwigni* i *Miesięcznika Literackiego*. Umieszczając to opracowanie w numerze, wierzymy, że nie tylko będzie ono pomocnym źródłem lub wręcz przyczynkiem do dalszych prac nad krytyką literacką dwudziestolecia, ale także dokumentalistyczna wnikliwość Czachowskiej umożliwi rozwianie wielu wątpliwości badawczych (dotyczących na przykład atrybucji poszczególnych tekstów).

Różnorodność i wielotematyczność treści prezentowanych w numerze z jednej strony wskazuje bowiem na szerokie zainteresowanie tematem wśród badaczy wywodzących się z różnych subdyscyplin, z drugiej zaś – dowodzi tego, jak wiele jeszcze pozostaje do odkrycia i zbadania.

Numer zamyka dział „Archiwalia” – jak sądzimy, szczególnie ważny dla dalszych prac nad odkrywaniem lewicowej krytyki literackiej dwudziestolecia międzywojennego i jej wnikliwym, nieuprzedzającym badaniem.

Mamy nadzieję, że ten numer *Praktyki Teoretycznej* będzie stanowić impuls do dalszego problematyzowania i zapewniania tytułowych „obszarów niewiedzy”. Chcielibyśmy, aby nasza publikacja zaowocowała próbami zarysowywania historycznej linii ciągłości w lewicowej krytyce literatury i sztuki, sytuującymi się w kontrze do retoryki widowiskowych zerwań i cięć; aby przyczyniła się do krytycznej rewizji tradycji zamiast jej prostego negowania, czy wreszcie – do mierzenia się z konsekwencjami przyjmowania określonych perspektyw intelektualnych, a nie zachowawczego przemykania na nie oczu.

Wykaz literatury

Williams, Raymond. 1977. „Introduction”. W *Marxism and Literature*. Oxford: Oxford University Press (seria: *Marxist Introductions*).

Chcielibyśmy, aby nasza publikacja zaowocowała próbami zarysowywania historycznej linii ciągłości w lewicowej krytyce literatury i sztuki, sytuującymi się w kontrze do retoryki widowiskowych zerwań i cięć.

ZUZANNA SALA (1994) – doktorantka programu literaturoznawstwo w ramach Szkoły Doktorskiej Nauk Humanistycznych Uniwersytetu Jagiellońskiego, krytyczka, wicedredaktorka naczelna kwartalnika *KONTENT*, współzałożycielka fundacji o tej samej nazwie. Redaktorka afiliowana *Praktyki Teoretycznej*, współpracownica Pracowni Praktyki Teoretycznej, członkini Pracowni Pytań Krytycznych na UJ. Publikowała między innymi w *Czasie Kultury*, *Forum Poetyki*, *Wielogłosie*, *Litteraria Copernicana* oraz w monografiach zbiorowych.

Dane adresowe:

Wydział Polonistyki Uniwersytetu Jagiellońskiego
ul. Gołębia 16
31-007 Kraków
email: zuzanna.sala@uj.edu.pl

ŁUKASZ ŻUREK (1991) – krytyk literacki, filolog, pracownik Wydziału Polonistyki Uniwersytetu Warszawskiego. Redaktor afiliowany *Praktyki Teoretycznej*, współpracownik Pracowni Praktyki Teoretycznej. Autor książki *Filologia lokalna – lokalność filologa. Praktyki literacko-naukowe Stefana Szymburki* (2022).

Dane adresowe:

Wydział Polonistyki Uniwersytetu Warszawskiego
ul. Krakowskie Przedmieście 26/28
01-999 Warszawa
email: l.zurek4@uw.edu.pl

Cytowanie:

Sala, Zuzanna, i Łukasz Żurek. 2023. „Zapełnianie obszarów niewiedzy”. *Praktyka Teoretyczna* 3(49): 9–14.

DOI: 10.19195/prt.2023.3.1

Authors: Zuzanna Sala, Łukasz Żurek

Title: Filling in the areas of ignorance

Abstract: An introductory article for the thematic issue of the journal *Theoretical Practice* entitled “Areas of Ignorance. Left-wing literary criticism of the Polish interwar period”.

Keywords: left-wing literary criticism, interwar period, Andrzej Stawar, Antonina Sokolicz, Valentin Voloshinov